

ВІДГУК

офіційного опонента доктора медичних наук, професора
Лучинського Михайла Антоновича на дисертаційну роботу
Ковальчук Вікторії Вікторівни на тему «**Патогенетичне
обґрунтування профілактики раннього дитячого карієсу у
дітей непромислового регіону**», подану до офіційного захисту
на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук
за спеціальністю 14.01.22 – стоматологія до спеціалізованої
вченої ради Д 41.563.01 в Державній установі
«Інститут стоматології НАМН України».

Актуальність теми дисертації

Незважаючи на певні досягнення сучасної одонтології та велику увагу дослідників, проблема карієсу зубів і надалі залишається актуальною [Н. В. Биденко, 2007; Л. О. Хоменко, 2012; Н. І. Смоляр, 2013; Н. О. Савичук, 2015], а карієс тимчасових зубів є надзвичайно важливою і нелегкою проблемою дитячої стоматології. Поширеність карієсу молочних зубів залишається на високому рівні з тенденцією до зростання [В. С. Іванов, 2011; Л. Ф. Каськова, 2013; Ковач І. В., 2013; Р. В. Казакова, 2014]. Особливо це стосується дітей з групи ризику, розвиток яких відбувається в умовах, відмінних від фізіологічних [С. Кнайст та ін., 2011; В. В. Кан та ін., 2012; Л. П. Кисельникова и др., 2012; М. А. Данилова, Ю. В. Шевцова, 2014]. Так, за даними О. В. Колесніченко, З. Р. Пришко (2011), детальне вивчення ураженості карієсом зубів у дітей Львівської області показало, що поширеність карієсу молочних зубів становить 63,9 % при інтенсивності ураження 3,23 зуба, а у дітей гірського регіону відповідно 84,6 % та 4,54 зуба відповідно.

Нехтування наявністю карієсу молочних зубів та його ускладнень у дитини можуть призвести до розвитку запального процесу в періодонті та передчасного видалення молочного зуба, особливо це стосується раннього

дитячого карієсу, який за визначенням Американської Стоматологічної Академії і Американської академії дитячої стоматології трактується як «Ранній дитячий карієс визначається як присутність одного або більше уражених (без утворення порожнини або з порожниною), втрачених (з причини карієсу) або запломбованих поверхонь зуба в будь-якому тимчасовому зубі у дошкільника віком від народження до 71 місяця», а також визначає поняття «тяжкий ранній дитячий карієс» (severe early childhood caries - S-ECC), що також визначається як «атиповий», «прогресуючий», «гострий», «квітучий» [Н. В. Биденко, 2007].

Поширеність раннього дитячого карієсу у світі коливається в широких межах – від кількох відсотків до 70 % і вище у дітей різних країн, регіонів та серед різних прошарків населення. Навіть у розвинутих країнах, таких, як США, частота карієсу у дітей віком 2-5 років в середньому становить 23,7 %, дуже коливаючись серед різних груп населення – від 1 % до 38 % у дітей 1-2 років, від 5 % до 56 % - 2-3 річних, а поширеність раннього карієсу тимчасових зубів серед дітей – мешканців різних областей і регіонів України коливалась в межах від 9,05 % до 95,3 %, інтенсивність – від 0,6 до 3,0 каріозних зубів.

Таким чином, враховуючи вищесказане, дисертаційна робота Ковальчук Вікторії Вікторівни, яка присвячена патогенетичному обґрунтуванню профілактики раннього дитячого карієсу у дітей непромислового регіону, безперечно, є надзвичайно актуальною і своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота є фрагментом науково-дослідної роботи ДУ «Інститут стоматології НАМН України» на тему «Удосконалити профілактику та лікування основних стоматологічних захворювань у пацієнтів на тлі зниженої неспецифічної резистентності, обумовленої антропогенними та біогеохімічними макро- та мікроелементозами» (шифр НДР: НАМН 089.13, державна реєстрація № 0113U000532). Здобувач є

виконавцем окремих фрагментів зазначеної теми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій визначається чітко поставленими і вирішеними завданнями, достатнім об'ємом клінічного матеріалу (121 дитина 2–5-річного віку, які проживали в регіоні з дефіцитом фтору у питній воді), використанням сучасних клінічних, експериментальних, інструментальних та лабораторних методів обстеження, відмінно підбраною і застосованою статистичною обробкою отриманих результатів дослідження, а також ґрунтовним аналізом отриманих результатів та логічністю викладених висновків і практичних рекомендацій дисертаційної роботи.

Ефективність розробленого та запропонованого лікувально-профілактичного комплексу, у складі якого були препарати зареєстровані в Україні і які мають дозвільні документи для застосування, автор вивчав порівнюючи наступні групи дітей: 2-3 роки 28 осіб (основна група - 15 дітей, група порівняння -13), 4-5 років 30 осіб (основна група - 15 осіб, група порівняння - 15). Лікувально-профілактичний заходи у дітей, які включені в наукове дослідження, проводилось на основі сучасних вітчизняних та міжнародних рекомендацій.

Висновки, що приведені в кінці кожного розділу і в кінці дисертації, є чіткими й інформативними, відповідають меті та завданням роботи та обґрунтовують вірогідність результатів і дають рекомендації щодо їх використання.

Новизна основних положень і висновків дисертації, її наукове і практичне значення

Наукова новизна дослідження полягає у оптимізації діагностичного комплексу оцінки стоматологічного статусу дітей раннього та дошкільного віку, що враховує основні ланки патогенезу виникнення карієсу зубів і включає оцінку загального стану організму, його резистентність, гомеорезис

ротової рідини, стан твердих тканин зубів і споживання вуглеводів.

В роботі доказано, що при низькій концентрації фтору в питній воді у дітей знижується кислоторезистентність емалі, її електричний опір і функціональна карієспротекторна активність пульпи, спостерігається порушення функціонального стану мікрокапілярного русла ясен і збільшення її бар'єрної проникності, що є факторами ризику виникнення карієсу зубів. Вперше показано, що швидкість зростання інтенсивності карієсу зубів у дітей в період з 2-3-х до 4-5-ти років, при відсутності лікування, становить 0,65 на рік і перевищує цю величину в 2,2 рази у дітей основної групи, що диктує необхідність проведення профілактичних заходів вже в ранньому дитячому віці.

Цікавим елементом наукової новизни є проведення експериментальних досліджень для обґрунтування складу карієспрофілактичного комплексу у дітей раннього і дошкільного віку, які показали, що використання препаратів, які коректують метаболічні процеси в дитячому організмі, адаптогенної, антиоксидантної, мембранотропної, антимікробної і антистресової дії, дозволили підвищити неспецифічну резистентність організму та досягти карієспрофілактичного ефекту.

Важливим для практичної охорони здоров'я є впровадження, розробленого й апробованого в експерименті, поетапного лікувально-профілактичного комплексу, що включає полівітаміни, мікроелементи, антиоксидантні, мембранотропні, остеотропні і мінералізуючі препарати, який дозволив отримати карієспрофілактичну ефективність в 53,8–56,8 %.

Диференційовані схеми профілактики карієсу зубів впроваджені в клінічну практику відділу епідеміології та профілактики основних стоматологічних захворювань, дитячої стоматології та ортодонтії ДУ «ІС НАМН», «Медичний центр дитячого стоматологічного здоров'я ОНМедУ», Одеської обласної стоматологічної поліклініки та включені в навчальний процес Одеського національного медичного університету.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Дисертаційна робота написана згідно вимог, які ставляться до кандидатських дисертацій, викладена на 162 сторінках комп'ютерного тексту (основний текст складає 124 сторінки), ілюстрована 12 рисунками і 35 таблицями. Складається зі вступу, огляду літератури, 3 розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення отриманих результатів, висновків, практичних рекомендацій і списку використаної літератури, який включає 259 джерел, з них 76 зарубіжних. Відповідно до мети та завдань дисертаційної роботи, опрацьовано структуру, визначено об'єкт і предмет дослідження, комплекс клінічних, експериментальних та лабораторно-інструментальних методів дослідження.

«Вступ» викладений автором на 7 сторінках. Тут детально обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету та завдання дослідження, перераховано використані методи, донесено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, описано впровадження їх у практику медичних закладів з метою підвищення резистентності організму дітей до стоматологічних захворювань.

Матеріали дисертаційної роботи всебічно висвітлені у наукових статтях та виступах на конференціях та з'їздах. Всі підрозділи вступу сформульовані ґрунтовно і зрозуміло.

Перший розділ «Огляд літератури», який викладений на 19 сторінках і складається з двох підрозділів, читається легко, містить ґрунтовний аналіз тематичних досліджень, висвітлює сучасний стан проблеми патогенезу, діагностики, лікування і профілактики карієсу зубів у дітей. Дисертант велику увагу приділяє аналізу літератури, що розглядає сучасні погляди на фактори ризику розвитку раннього дитячого карієсу зубів, які є прямою загрозою для здоров'я дитини, спричинюючи пригнічення імунологічної реактивності, появу алергічних захворювань, підвищує ризики розвитку захворювань. Автором детально досліджено питання розвитку та перебігу раннього карієсу зубів у дітей, а також перспективи застосування

різноманітних лікарських середників у практиці дитячого стоматолога, з метою профілактики та лікування основних стоматологічних захворювань. Закінчується даний розділ висновками у яких автор обґрунтовує актуальність вибраної теми дослідження.

Огляд літератури складає 15,3 % об'єму основної частини тексту дисертації і не перевищує межі допустимих 20 %. Серед зауважень слід відмітити, що серед цитованих автором джерел зустрічаються роботи 1980-1990 років, які є дещо застарілими. Однак, деякі з них є фундаментальні і не переглядалися до теперішнього часу, а деякі, викладені у джерелах результати, уже трактуються на сучасному рівні.

Другий розділ «Матеріали та методи дослідження» викладений на 16 сторінках друкованого тексту. Він містить дані про груповий поділ обстежуваних дітей, опис клінічних, експериментальних, лабораторних та статистичних методів дослідження, що використовувались у роботі. Використані методи сучасні, інформативні, адекватні меті та завданням, забезпечують отримання чітких та достовірних результатів і зробити відповідні висновки. Розділ побудовано логічно і послідовно, матеріал викладено доступно.

Як зауваження, потрібно відмітити, що на наш погляд, в даному розділі недоцільно було давати склад лікувально-профілактичного комплексу та характеристику препаратів, які використовувалися в ньому, а перенести його у 4 та 5 розділи, так як це є методика, яку запропонувала автор.

У третьому розділі, який висвітлено на 31 сторінці комп'ютерного тексту і складається з двох підрозділів, подано детальний аналіз результатів власних досліджень. В першому підрозділі наведені дані про поширеність та інтенсивність карієсу молочних зубів та захворювань тканин пародонта, як чинника ризику розвитку патології, у обстежених дітей, дана характеристика клінічного перебігу захворювань. На підставі отриманих результатів автор стверджує про високу стоматологічну захворюваність дітей раннього та дошкільного віку, які проживають у непромисловому регіоні зі зниженою

концентрацією фтору питної води, що диктує необхідність розробки та упровадження програми профілактики основних стоматологічних захворювань.

Дуже цікавим є другий підрозділ, який присвячений регресійному аналізу показників стоматологічного статусу і кісткового метаболізму у дітей різних регіонів України. У розрахунках використовувалися середні значення показників серед населення України, які отримані на основі усереднення значень відповідного показника в різних регіонах України, не враховуючи області з принциповими відмінностями (пов'язані зі специфічними відхиленнями, які можуть невірним чином вплинути на середнє). Проведені вище дослідження показали чітку залежність карієсу від стану гігієни порожнини рота, причому ця залежність відрізняється в залежності від регіону і віку дитини. На основі цих досліджень розроблено математичні моделі, що дозволяють прогнозувати рівень ураження карієсом зубів дітей 2-5 років в залежності від регіону проживання (промисловий, непромисловий).

Розділ доповнено ілюстрованими таблицями та діаграмами. Числові дані та результати статистичного аналізу наведені в 12 таблицях та ілюстровані 12 рисунками. В кінці розділу сформульовано висновки та перераховано опубліковані на основі проведених досліджень праці. Слід відмітити, що доцільніше було навести бібліографічні дані робіт, а не робити посилання на автореферат дисертації.

Четвертий розділ, представлений на 8 сторінках, присвячений експериментальному обґрунтуванню комплексної профілактики основних стоматологічних захворювань у дітей раннього віку на моделі карієсу зубів у щурів. Автором показано, що проведення двохетапної профілактики карієсу зубів у щурів ефективно перешкоджає розвитку каріозного процесу, запобігає зниженню мінералізуючої функції слини, стимулює накопичення кальцію в ротовій рідині. У той же час карієсогенний раціон і лікувально-профілактичний комплекс достовірно не впливали на вміст фосфору в ротовій рідині тварин.

Числові дані та результати статистичного аналізу наведені в 4 таблицях. Суттєвих зауважень до змісту даного розділу нема.

В кінці розділу подаються висновки та перелік опублікованих автором праць.

П'ятий розділ «Клиническая и клинико-лабораторная оценка эффективности предложенного комплекса профилактики кариеса зубов у детей раннего и дошкольного возраста» викладений на 29 сторінках і складається з 3 підрозділів. Дисертантом детально обґрунтовано вибір та клінічну ефективність розробленого лікувально-профілактичного комплексу у дітей. Аналіз впровадження в клініці запропонованих профілактичних заходів показав, що карієспрофілактичний ефект у дітей 2-3 років за два роки спостережень склав 53,8%, а у 4-5-ти річних □ 56,8%. У дітей основних груп підвищився рівень кальцію у сироватці крові, нормалізувалися біохімічні показники ротової рідини та підвищилася неспецифічна резистентність організму дітей.

Розділ логічно доповнено 17 таблицями. В кінці розділу сформульовано висновки та наведено перелік опублікованих праць.

У останньому розділі «Анализ и обобщение полученных результатов», який викладений на 14 сторінках комп'ютерного тексту, автор дає стисло інформацію про мету та завдання дослідження, описує методи дослідження та проводить обґрунтовані пояснення результатам своєї роботи, зсилаючись на власні спостереження. На наш погляд, у цьому розділі необхідно було провести порівняльний аналіз отриманих даних з результатами інших дослідників, а також не доцільно детально описувати методи дослідження, так як вони описані в 2 розділі.

Наукові положення, висновки і рекомендації випливають із фактичного матеріалу, є обґрунтованими узагальненнями, які логічно завершують роботу, достовірні та мають теоретичне і практичне значення.

Повнота викладу результатів дисертації у наукових фахових виданнях

Матеріали та основні положення дисертаційної роботи повністю відображені автором у 9 наукових працях, з яких 5 статей опубліковано у фахових виданнях, рекомендованих МОН України, 1 стаття у закордонному періодичному науковому фаховому виданні і 3 роботи – у матеріалах і тезах наукових конгресів та конференцій. Крім того отримано патент на корисну модель.

Недоліки дисертації та автореферату щодо їх змісту і оформлення

В цілому робота написана добре, легко сприймаються результати проведених досліджень, достатня кількість ілюстрацій. Місцями трапляються орфографічні та стилістичні помилки, до окремих рисунків слід було б дати більше пояснень та більш раціонально розмістити текст дисертації, особливо перед таблицями. Слід відзначити, що окремі недоліки дисертації жодною мірою не знижують цінності роботи. Принципових зауважень щодо змісту роботи немає, її результати повною мірою відображені в авторефераті, який також оформлений правильно, заперечень та зауважень не викликає. При ознайомленні з представленою дисертаційною роботою виник ряд запитань, які не носять принципового характеру, проте потребують додаткового роз'яснення:

1. Які, на Вашу думку, основні чинники ризику виникнення раннього дитячого карієсу зубів?

2. Чим обумовлено вибір великої кількості медикаментозних середників для профілактики раннього дитячого карієсу у дітей 3-5-річного віку і чи проводили Ви консультації з лікарями-педіатрами при виборі і призначенні цих препаратів?

3. Яка медико-соціальна ефективність застосування запропонованого Вами лікувально-профілактичного комплексу і чи були у дітей основної групи ускладнення, пов'язані з застосуванням даного комплексу?

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота **Ковальчук Вікторії Вікторівни** на тему **«Патогенетичне обґрунтування профілактики раннього дитячого карієсу у дітей непромислового регіону»** на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.22 – стоматологія є завершеною, кваліфікованою науково-дослідницькою працею, виконаною на сучасному науково-методичному рівні. Отримані нові обґрунтовані результати, сукупність яких вирішує актуальне завдання сучасної стоматологічної науки і практики, а саме профілактики найбільш поширеної патології – карієсу зубів у дітей. За актуальністю теми, обсягом досліджень, викладеним в роботі матеріалом, обґрунтованістю та об'єктивністю висновків, науковою новизною і практичним значенням рекомендацій дисертаційна робота повністю відповідає вимогам п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор, Ковальчук В. В., заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.22 – стоматологія.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри терапевтичної стоматології

ДВНЗ «Тернопільський державний медичний
університет ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України»

доктор медичних наук, професор

(Handwritten signature)
завірю

М. А. Лучинський

(Handwritten signature)
(Handwritten signature)